

KIÁLLÍTÁSVEZETŐ

EMLÉKPONT

ELŐCSARNOK

Tisztelt Látogatónk!

Köszöntjük a hódmezővásárhelyi *Emlékpont* állandó kiállításán. Miért épp Emlékpont és mit mutat be a közgyűjtemény? Már az intézmény neve is sokatmondó: az Emlékpont egyetlen pontba, egyetlen kiállításba sűrített emlékek helye, ahol mindenki a maga szemszögéből tekinthet vissza a kommunizmus közel fél évszázadára, másrészt pedig egy záró pont is, hiszen Hódmezővásárhely városa ezzel a kulturális-oktatási centrummal lezárta közelmúltját. Mert ahogyan mondatainkat is ponttal zárjuk, egy történelmi korszak is csak akkor válhat a múlt részévé, ha pont kerül a végére. 1945 és 1990 két olyan dátum a magyar történelemben, melyek egy teljes korszakot fognak közre.

A múltat ki kell beszélni – gondolták a hódmezővásárhelyi Emlékpont Múzeum megálmodói, dr. Lázár János polgármester, országgyűlési képviselő és a város képviselőtestülete –, hiszen ha nem tisztáztak a tegnapelőtt kényes, fájdalmas kérdései, akkor a következő generációk is még a nagyszülők idejéből származó sérelmekkel bajlódnak majd. Ezen gondolatokból kiindulva jött létre 2006-ban a Magyarországon, de egész Közép-és Kelet-Európában is egyedülálló Emlékpont, amely Magyarország, azon belül pedig Hódmezővásárhely történetének a kommunista diktatúra alatti évtizedeit dolgozza fel.

Kik és hogyan élték meg Vásárhelyen ezt a fél évszázadot? Milyen személyes sorsok jellemezték ezt az időszakot? Milyen volt a tárgyi környezet? Kik voltak alakítói és elszenvedői ennek a majd ötven évnek? E kérdések megválaszolásakor a létrehozók a ma még elevenen élő személyes emlékezetre is támaszkodtak. A kor szemtanúival készített több száz beszélgetés bekerült a kiállítási anyagba, ők maguk mondják el, hogy hogyan változott meg életük, hogyan forgatta ki sorsukat gyökerestül a kommunista kísérlet időszaka. Az egyedi kiállítást a világszerte ismert Terror Háza Múzeum munkatársai alkották – a hódmezővásárhelyi levéltárosok, helytörténészek aktív közreműködésével –, Schmidt Mária főigazgató történelmi koncepciója és F. Kovács Attila építész tervei alapján. A három évszázad stílusjegyeit magán viselő Emlékpont Andrassy úton lévő, 1924-ben építettett épületének tulajdonosa ifj. Hajdú Bálint magángazda volt. A kommunista hatalomátvétel után tulajdonosától elvették az ingatlant, államosították, közhivatalok, majd iskola működött benne. Ehhez épült hozzá a 21. századot idéző új szárny. Ez utóbbi, és az egész múzeum belsőépítészeti kidolgozása kivívta az építész szakma nemzetközi elismerését is.

Az Előcsarnokba belépve, a baloldali falon Magyarország legfontosabb kommunista vezetőinek arcképeit láthatjuk. A 2. világháború végén Magyarország szovjet megszállás alá került. A megszállók rákényszerítették az országra a sztálinista politikai-gazdasági-társadalmi rendszert. Az ország sztálinizálása Rákosi Mátvás nevéhez köthető, ő volt az 1956-os forradalom előtti időszak retteget vezetője. 1956 októberében a világtörténelem első antikommunista, szovjetellenes felkelése tört ki

Budapesten, melyet ugyan véres harcban a szovjetek levertek, de ez mégis alapjaiban rengette meg a kommunista világbirodalmat. Kádár János az '56-os szabadságharc leverése után szovjet segítséggel került hatalomra, és 1988-ig az ország első emberének számított. Valójában Rákosi és Kádár is a megszállók quisling-jei voltak. Az ország – sőt, az egész megszállt kelet-közép-európai régió – igazi urait, a szovjet kommunista vezetők arcképét a jobboldali falon lehet látni: Sztálintól Gorbacsovig.

Az Előcsarnok mennyezetére függesztve egy – az ötvenes-hatvanas évekre jellemző, úgynevezett szocialista-realista stílusú – propaganda-festmény látható, mely egy kőolajvezeték-fektetést ábrázol.

A pénztár fölött, a bejárattal szemben kis „glóriás” szobrocskák láthatóak, melyek munkásőröket ábrázolnak. A munkásőrséget (tulajdonképpen pártmilíciát) az 1956-os forradalom és szabadságharc vérbefojtása után állították fel, hivatalosan a kommunista hatalom egyik támaszának számított, ezért úsznak fényárban, mint a rendszer hősei.

A MEGSZAKÍTOTT HAGYOMÁNY TERME

Önök most „a megszakított hagyomány” termébe érkeztek. A megszakított hagyomány alatt azt értjük, hogy 1948 után, a kommunista hatalomátvétel következményeképpen erőszakosan felszámolták – nem csak Magyarországon, de az egész megszállt kelet-közép-európai régió országaiban – a hagyományos paraszti magángazdaságokat (fordítani: farmer-gazdaságokat), és a volt földtulajdonosokat erőszakkal szovjet típusú termelőszövetkezetekbe, úgynevezett kolhozokba kényszerítették. 1948-tól Magyarországon egyfajta hadüzenet nélküli háború folyt a parasztság ellen. Először a közép-, majd a kisbirtokosokat is ún. „kulákoknak” nyilvánították, amely nemcsak a gazdasági ellehetetlenítéssel, társadalmi megbélyegzéssel járt, hanem azzal is, hogy közülük százezrek kerültek különböző vádak alapján börtönbe, sokakat koholt vádakkal kivégeztek.

A kommunista hatalom a – korabeli szovjet kifejezéssel – „kulákoknak” minősített parasztokat élőszködőknek, sőt patkánynak tekintette, melyeket meg kell semmisíteni – ez derül ki a teremben két helyen látható idézetekből.

A hódmezővásárhelyi parasztság sorsa ugyanúgy alakult, mint az ország más vidékein élő gazdáké. Az alapjában mezőgazdasági jellegű város egyik sajátossága a városhoz tartozó kiterjedt tanyavilág volt. A mintegy 130.000 katasztrális hold terjedelmű határban több ezer különálló, mezőgazdasági melléképületekkel ellátott lakóház, tanya állt, melynek lakói főleg szántóföldi termeléssel és állattartással foglalkoztak. A szegényebb családok kizárólag a tanyán laktak, kis alapterületű, komfort nélküli épületben. A középparasztság a város belterületén lakóházzal is rendelkezett, nem laktak folyamatosan a tanyájukon, ahol viszonylag fejlett mezőgazdasági termelést folytattak. A polgárosodó középparasztság fiait taníttatta, és közülük legalább az egyiket visszahívták gazdálkodni. Hogy milyen volt ez a paraszti világ a 2. világháború előtt, azt a bejárat mellett látható, antikolt fotók alapján képzelhető el. A teremben található két monitoron megszólaló szemtanúk erről az eltűnt világról

beszélnek, valamint arról, hogy miként számolták fel a családjuk gazdaságát, hogyan üzték el őket őseik földjéről.

Az 1948-ban meginduló „kollektivizálás”, erőszakos téeszésítés Hódmezővásárhelyen elsősorban a tanyarendszer ellehetetlenítését tűzte ki célul. A parasztság elleni harc nem állt meg a folyamatos zaklatásoknál, adóemeléseknél, birtok-kisajátításoknál, hanem magában foglalta a tanyai épületek lerombolását is. Sok tanyai gazdát bírósági ítélet nélkül táborokba zárták, családokat szakították szét, és családi gazdaságok ezreit tették működésképtelenné. Miután elűzték földjükről a gazdák nagy részét, a tanyák gazdátlanul válnak hamarosan maguktól tönkrementek, összeomlottak. Velük pusztult immár végérvényesen egy több évszázados paraszti kultúra is. Az a tradicionális életforma, amelyben a tudás, a munkakultúra, az emberi tartás, a föld és az állatok szeretete, a családi alapú munkaszervezés, az önállóság és a szabadság hagyományozódott generációról generációra.

A Hódmezővásárhelyre is jellemző tanyai társadalmat, a tanyarendszert az erőszakos téeszésítés befejezését követően, a nagyüzemi gazdálkodás általánossá válása után, a hatvanas-hetvenes években sikerült szinte teljesen megsemmisíteni. Az eredmény megdöbbentő: a korábban meglévő mintegy 6000 tanyából napjainkra csak hozzávetőlegesen egytizede maradt meg. (A tanyarombolásról ugyancsak a bejárat melletti falon láthat a látogató néhány fotót.)

A terem közepén látható, az 1950-es években már technikailag elavult, de a kommunista hatalom által modernnek kikiáltott acélkerekes traktor a sztálini típusú torz mezőgazdasági modernizációjának jelképe. A feje tetejére fordított világot a terem mennyezetén látható jelképes barázdák – bennük ekevasakkal – érzékeltetik.

Végül a terem jobboldalán a város térképei találhatók. Figyelmesen szemlélve a látogató fölfedezheti, hogy különböző történelmi fordulatok után rendre átkeresztelték a köztereket. (Így lett pl. a mai Andrássy út 1945 után Sztálin, majd 1956 után Lenin út.) Ez nem hódmezővásárhelyi sajátosság, ugyanezt történt a „szovjet blokk” minden településén a 20. század folyamán.

VESZTESNEK LENNI TEREM

A függönyön átlépve egy kis, helyiségbe érkezünk, ahol a város 2. világháborús áldozatairól emlékezünk meg.

A 2. világháború Európa számos országától szörnyű véráldozatot követelt, Magyarországnak közel egymillió állampolgára esett áldozatul. Egy részük a harcok során vagy a bombázások következtében vesztették az életüket, míg százazrek a különböző hadifogoly- és koncentrációs- és haláltáborokban táborokban pusztultak. Hódmezővásárhely katonai vesztesége kerekítve 1400 fő volt. Részben a harcok során estek el, részben pedig szovjet hadifogságban hunyt el. A baloldalon látható, forgatható hasábokon egy részüknek a személyi adatai és fényképe tekinthetők meg. A deportált, elhurcolt civilekkel együtt a város lakosságának kb. 2,6 százaléka vesztette életét.

FEHÉR GÁRDA TEREM

A – Fehér Gárda nevet viselő – terembe lépve évtizedekig ismeretlen történettel: egy illegális antikommunista ellenálló mozgalommal ismerkedhet meg a látogató

1949 nyarára az egyre erősebb kommunista terror miatt szinte elviselhetetlenné vált az élet az egész országban. Emiatt számos kommunistaellenes szervezkedés bontakozott ki a városokban és vidéken egyaránt. Az illegális mozgalmak közül az egyik legnagyobb létszámú a Hódmezővásárhely környéki kiterjedt tanyavilágban jött létre *Fehér Gárda* mozgalom néven. Elnevezésük visszautal az 1917 után a Lenin-vezette bolsevikok (vörösök) ellen harcoló antikommunista erőkre, a fehérekre.

A szervezkedés két vezetője Kovács István és Blahó János voltak. (Arcképük a terem elején látható.) Ők és a mozgalom tagjai a nemzetközi helyzet kedvező alakulásában bizakodtak. Úgy ítélték meg, hogy a hidegháborús helyzet nyomán kiéleződő nagyhatalmi szembenállás alkalmat adnak majd egy sikerrel kecsegtető fegyveres felkelés kirobbantására. Helyzetértékelésüket erősítették a nyugat-európai rádióadások, valamint személyes tapasztalataik is, hiszen a diktatúra intenzív háborús készülődése egyre szűkebb keretek közé szorította a civil társadalmat, és egyre tágabb teret engedett a mindennapi terrornak.

A szervezet központja a közeli Székkutas falu határa volt, ahol Kovács István helyismeretére, és személyes kapcsolataira építve alakította ki hálózatát, mely később kiterjedt a tágabb régióra. Több száz fő került kapcsolatba a mozgalommal, döntően parasztfiatalok voltak, akik megelégtették a kommunista terrort, a folytonos zaklatást.

A korszak rettegett és gyűlölt politikai rendőrsége, az Államvédelmi Hatóság rövid idő alatt beépült a mozgalomba és a szervezkedés megkezdése után egy évvel, 1950 őszén sorra letartóztatta a szervezkedés teljes vezérkarát, mintegy hatvan embert. A lefogatottakból verésekkel, kínvallatásokkal, a legválogatottabb kínzásokkal csikarták ki a társaik nevét, a szervezkedéssel szimpatizálók adatait. *Juhász Nagy István*, a brutális bánásmód következtében még a börtönben életét veszítette, (arcképe a terem végében látható). Végül 1951 januárjában 30 személyt állítottak bíróság elé, majd Blahót és Kovácsot halálra ítélték és márciusban kivégezték, holttestüket a Szegedi Tudományegyetem Anatómiai Intézetébe szállították, hogy „tudományos célokra” hasznosítsák. Földi maradványaik hollétére azóta sem derült fény. Rajtuk kívül négy vádlottat életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték, a többiek is súlyos büntetéseket kaptak, másokat ítélet nélkül internáló táborba zártak.

A folyamatos letartóztatások szétzilálták a hódmezővásárhelyi puszta közösségét. A lebukottak családtagjait kitelepítették, egyre rosszabb minőségű földet kaptak, tanyáról tanyára hajtották őket. Sokan elvándoroltak, néhányan külföldre szöktek, a lakosság részben kicserélődött.

A fehérgárdistáktól még az 1963-as szabadulásuk után is tartott a kommunista hatalom, ezért a rendszerváltás időszakáig megfigyelés alatt tartották őket. A tagok egytől egyig azért tették kockára életüket és szabadságukat, mert nem voltak hajlandók eltérni, hogy a kommunista diktatúra ellehetetlenítse életüket, megrabolja jelenüket, elvegye jövőjüket. Öntudatos parasztemberek voltak, akik ragaszkodtak tulajdonukhoz, jogaikhoz, szokásaikhoz, magyarságukhoz. A Fehér Gárda ellenállási

mozgalomban a magyar vidék, a falvak, a tanyai emberek szálltak szembe az állami terrorral, a diktatúra emberellenes gyakorlatával.

A monitorokon a volt fehérgárdisták és hozzátartozóik vallanak az átélt eseményekről, a szörnyű kommunista terrorról. A terem egyik oldalán – ahol a korszak hazug propaganda-plakátjai, újságcikkek is láthatóak – a volt fehérgárdisták vagy hozzátartozóik vallomásai olvashatóak arról, hogy milyen kegyetlenül kínozták a lefogottakat. A szemben lévő oldalon a fehérgárdisták egy részének a neve látható.

Ugyanezen az oldalon nyílik egy bejárat az ún. galériába, ahol a *Vásárhelyi hétköznapiak az államszocializmus korában* című kiállításon az ötvenes évektől a nyolcvanas évekig évtizedről évtizedre haladva fedezhető fel a korszak lakás-, tárgy és öltözködési kultúrája.

„A FÉNY SZOLGÁLATÁBAN” – EGYHÁZAK A KOMMUNISTA DIKTATÚRA ALATT

A földszinti utolsó teremben a hódmezővásárhelyi egyházaknak a kommunista uralom alatti helyzetéről, a vallásos emberek üldözéséről, hátrányos megkülönböztetéséről beszélnek egyházi személyek és hívek.

Az egyházakat morális és szellemi tekintélyük, anyagi erejük és nemzetközi szervezettségük miatt az első pillanattól kezdve megsemmisítendő ellenségnek tekintette a szovjet megszállás nyomán kiépülő kommunista diktatúra. (Erről tanúskodnak a falakon olvasható idézetek is.)

Az egyházüldözés nyomban megkezdődött, mihamarabon a Vörös Hadsereg betette a lábát az országba. A kommunisták vezette rendőrség és a bíróságok 1945-től kezdve számos egyházi személyt bírósági ítélet nélkül, vagy koholt vádakkal bebörtönöztek. 1948-ban államosították a felekezeti iskolákat, megfosztották az egyházakat attól, hogy az ifjúsággal foglalkozhassanak. A vallásos egyesületeket, valamint a szerzetesrendeket 1950-ben feloszlatták.

Az egyházellenes terror 1948 után, Rákosi Mátyás diktatúrája alatt tovább nőtt. Számos lelkeszt börtönbüntetéssel sújtottak, egyeseket halálra ítélték és kivégezte, több püspököt letartóztattak, és politikai kirakat-perekben súlyos börtönbüntetésre ítélték. 1951-ben – szovjet mintára – fölállították az Állami Egyházügyi Hivatalt, melynek 1989-ig az egyházak fölötti szoros ellenőrzés és felügyelet volt a feladata.

Az egyházüldözés végig kísérte a kommunista rendszert, egészen annak bukásáig. A korábbi terrorisztikus módszerek helyett az 1960-as évektől a politikai rendőrség ügynökeinek segítségével az egyházakat szoros megfigyelés, ellenőrzés alatt tartották. A munkahelyeken nem nézték jó szemmel, ha valaki hitoktatásban részesítette gyermekét, ha istentiszteletre járt, ha egyházi esküvőt tartott, vagy ha gyermekét megkereszteltette. Nem csoda, ha az egyházi szertartással élő hívek száma erőteljesen megfogyatkozott mind Magyarországon, mind Hódmezővásárhelyen.

LÉPCSŐHÁZ – ALAGSORBA

A „bűnösök fala”, a tettesek portréi mellett jutunk le a pincébe. Mindazok tettesnek tekinthetők, akik a magyarországi kommunista diktatúra létrehozásához vagy fenntartásához tevőleges segítséget nyújtottak, illetve annak közhatalmi szerveiben felelős pozíciót töltöttek be. Ezeknek az embereknek a többsége olyan szervezetekben teljesített szolgálatot vagy töltött be felelős pozíciót, ahol emberiség elleni és háborús bűncselekmények, még a saját jogrendszerükkel is ellentétes cselekmények történtek. E bűnök elkövetésében a tettesek vagy részt vettek, vagy utasítást adtak ezek elkövetésére, vagy jóváhagyták az ilyen értelmű határozatokat, vagy felbujtóként nyújtottak támogatást. Korábbi vagy későbbi életpályájuk során tanúsított magatartásuk nem menti fel őket egyéni felelősségük alól.

A sztálinista politikai rendőrség itt látható tisztjei, a halálos ítéleteket hozó bírók, ügyészek kezéhez közvetve vagy közvetlenül ártatlan állampolgárok vére tapad. A kommunista rendszer bukását követően senkit sem vontak közülük felelősségre tetteik miatt.

A lépcső aljához érve a diktatúra államapparátusa legfőbb döntéshozóinak, az 1956 előtti és utáni kommunista párt legszűkebb vezetése egyes tagjainak a portréi tekinthetők meg.

„ERŐSZAK” TEREM: ÁLLAMI ERŐSZAK A KOMMUNISTA MAGYARORSZÁGON, HÓDMEZŐVÁSÁRHELY 1956-BAN

Az alagsorba leérve lehet megismerkedni a kommunista diktatúra egyik alapjával: az erőszak intézményrendszerével.

A kommunista erőszak leghírhedtebb intézménye az Államvédelmi Hatóság volt. A mindenféle kontroll nélkül működő, a legszűkebb pártvezetés által irányított szervezet állam volt az államban. Mindennapos gyakorlat volt az állampolgárok megfélemlítése, zsarolása, kínzása és terrorizálása. Akiket őrizetbe vettek, azokat az elképzelhető legborzalmasabb kínvallatásokkal próbálták rábírní, tegyenek beismerő vallomást. Valódi tényeken alapuló igazságszolgáltatás helyett olyan „ügyeket” találtak ki, ahol az adatok és a tények „kreatív” kezelésével konstruálták meg a bűncselekményeket, keresték meg hozzá a „megfelelő” vádlottakat, akiket aztán sorra elítéltek. A totális elnyomás gépezeteként az állami terror félelmetes eszköze volt. Ennek ellenére az 1956-os forradalom kitörése után pillanatok alatt „csődöt mondott”, gyakorlatilag széthullott.

A forradalom leverését követően – rövid bizonytalankodás után – a korábbi politikai rendőrség embereinek jelentős részét a hatalom az új állambiztonság munkájába is bevonta. A

Belügyminisztériumban külön osztály foglalkozott a vélt vagy valós „belső ellenséggel”. A kommunista hatalom sokkal kifinomultabb, sokkal hatékonyabb manipulációs technikákat alkalmazva biztosította uralmát. Előtérbe került az ügynökhálózat és besúgóvilág megteremtése, a kényszerítő erőt főként a színpalak mögött lehetett érezni, elterjedt volt az egzisztenciális és az „adminisztratív eszközök” használata. A célok nem változtak: a társadalom alávetése, a másként gondolkodás megfojtása – vagyis a kommunista párt hatalmának fenntartása bármi áron.

A terembe érve nyomban szembetűnik nyomasztó méretű, és a tükrök által megsokszorozott számú katonaszobor. Ezek a kommunista elnyomást jelképezik. Ha balra fordulunk, a vitrinekben a megszálló szovjet hadsereg néhány relikviáját (tishti tányérsapkákat, a közismert PPS típusú ún. dobtáras géppisztoly) láthatjuk. A többi tárlóban a munkásörség, a pártmilitia relikviái láthatóak.

A zseb-monitorokon a hatvanas években készített államvédelmi oktató- illetve propagandafilmek láthatóak. Ezek nem a széles közönség számára, hanem a leendő politikai rendőrök, ügynökök kiképzésére készültek. Témájuk a „szakszerű” házkutatás, a megfigyelés, lehallgató készülékek elhelyezése, valamint a „mindenhol megbúvó” nyugati kémek elleni védekezés.

A plazmatévéen olyan személyek interjú-részletei hallhatóak, akik a helyi '56-os események szemtanúi voltak. A hódmezővásárhelyi események alakításában jelentős szerepet játszott a középiskolás diákság és a pedagógusok egy része. 1956 után a városban 100–150 embert ért valamilyen retorzió.

Kifelé menet még megtekinthetünk egy munkásör díszegyenruhát. A már többször említett szervezetet 1957 elején hozták létre azzal a céllal, hogy egy esetleges újabb antikommunista felkelést csírájában elfojtsanak.

LÉPCSŐFORDULÓ AZ EMELETRE

Az első emeletre haladva, jobb kéz felől azoknak a személyeknek a fényképe látható, akik a város 20. századi történelmében fontos szerepet játszottak. Érdemes kiemelni közülük azt a Beretzk Pál alpolgármestert, aki 1944 nyarán sikeresen megakadályozta, hogy a városban gettót létesítsenek a deportálandó zsidóknak. Ennek köszönhetően csak a legutolsó transzportok egyikével hurcolták ki a hódmezővásárhelyi zsidókat az országból és emiatt Auschwitz helyett más lágerekbe kerültek, ahonnan nagyobb részük a világháború végén hazatérhetett a szülővárosába. Megemlíthető még Oláh Mihály, aki a kommunista párt helyi vezetője volt 1944-től, majd az 1948-as hatalomátvétel után a város polgármester, 1950-től tanácselnöke lett. Tipikus alakja a primitív, de fanatikus, erőszakos és gátlástalan kommunista politikusoknak.

A PÁRTTAL, A NÉPPEL TEREM

A lépcsőn fölréve és balra fordulva *A párttal, a néppel* nevet viselő terembe jut a látogató. Ennek elnevezése egy kommunista induló egy sorát idézve ironikusan arra utal, hogy a hivatalos ideológia szerint a szocializmusnak nevezett rendszerben a proletariátus volt „a társadalom vezető ereje”. Valójában természetesen szó sem volt erről. A Szovjetunió fennhatósága alatt álló kelet- és közép-európai országokban egy szűk hatalmi csoport kezébe került a hatalom, mely uralma alatt tartotta az egész társadalmat. A vörös színű falakon kommunista jelszavakat lehet látni.

A kommunista bürokrata egyik tipikus vidéki képviselőjének a fotóját a mennyezeten lehet látni. Alatta egy körkötőgép látható, mely az 1960-as évek helyi iparosításának egyik jelképe. A monitorokon olyan személyek visszaemlékezései hallhatóak, akik a helyi nagyvállalatok, ipari vagy mezőgazdasági szövetkezetek vezetői, vagy egyszerű, kétkezi dolgozói voltak.

A szemközti plazma-falon egy 1986. május 1-i felvonulás látható. Mivel a hivatalos kommunista ideológia szerint a rendszer a munkásosztály uralmát jelentette, ezért kiemelt szerepet szántak a „nemzetközi proletariátus seregszemléje”, május 1. megünneplésének. Bár a nyugati országokban is munkaszüneti nap május 1., de a „reál-szocializmus” országaiban kötelező volt mindenkinek felvonulni. A gyári munkásoktól a közalkalmazottakig és a tanulókig mindenki meg kellett jelenjen. A felvonulást ironikusan egy „ideológiai szósszal” leöntött performance-ként is föl lehet fogni. A különféle jelszavakat tartalmazó és a kommunista vezetők arcképeivel ékesített táblákkal, vörös zászlókkal vonultak ki az emberek, vagy pedig a szocialista vállalatok legújabb „vívmányait” mutatták be. A felnőttek mellett jelen volt az ifjúság is: a rendszer reményei szerint a kék vagy vörös nyakkendő fiatalokból, a pionirokból, ifjúkommunistákból idővel kinevelődik a „szocialista embertípus”.

PARASZT PÁRIZS TEREM

A következő terembe belépve a látogató szeme egy monumentális szobron akad meg: Kamotsay István hódmezővásárhelyi születésű szobrászművész négy méteres bronz alkotásán, melyet 1954-ben avattak föl. A 2. világháború végétől Kelet- és Közép-Európa országaiban 1989-ig hivatalosan „felszabadítóknak” nevezeték a megszálló szovjeteket, és minden nagyobb településen állítottak nekik kisebb-nagyobb emlékművet. A népnyelv által csak „lván”-nak becézett katonaszobor természetesen nem volt népszerű, hiszen az idegen hatalom általi megszállásra emlékeztette nap-mint nap a lakosságot. Emiatt 1956-ban – akárcsak Budapesten a Sztálin szobrot – az „lván”-t is ledöntötték, majd a forradalom leverése után, 1957-ben visszaállították az eredeti helyére. A sarokban, az ablakon kinézve

látható a kommunizmus „atyja”, Lenin ülő alakos szobrának kicsinyített mása. A sajátos helyzetben ábrázolt Lenin sokak számára derűtséget okozott.

A vörös és szürke színű falakon úgynevezett szocialista-realista stílusú festmények láthatóak. A röviden „szocreál”-ként emlegetett stílus szovjet hatásra alakult ki, „fénykorát” az ’50-es években élte. Kötelező volt, hogy az ilyen stílusú művek sugározzák a jövőbe vetett hitet, a „felsőbbrendűnek” vélt szovjet ember csodálatát. A giccsbe hajló optimista jövőkép didaktikus ábrázolása leginkább a vörös falon látható festményen figyelhető meg: Benedek Jenő „Mit láttam a Szovjetunióban?” című képe a magyarországi „szocreál” egyik legismertebb alkotása.

A helyi művészeknek a fehér falakon látható alkotásai egyfajta kontrasztot képeznek a kommunista művészetpolitika által erőltetett „szocreállal” szemben. Hódmezővásárhelyen élénk és gazdag művészeti élet volt jellemző a 20. század elejétől kezdve. Az ’50-es évektől több fiatal, tehetséges képzőművész telepedett meg a városban, önálló művészkolónia alakult ki. A művészek – az uralkodó „trenddel” ellentétben – egy önálló stílust alakítottak ki, melyet a kritikusok később „paraszti realizmusnak” neveztek el, mivel – a város mezőgazdasági múltja miatt is – elsősorban a paraszti világ mindennapjainak ábrázolására törekedtek. A nehéz emberi sorsok ábrázolása, a természet-közelség dominálnak a képeken.

Az 1954 óta évente megrendezésre kerülő Őszi Tárlat az egyik legjelentősebb magyarországi kortárs képzőművészeti seregszemle, melynek időtállósága és folyamatossága Európában is páratlan.

A monitorokon a helyi kulturális és művészeti élettel lehet megismerkedni.

MINDENNAPI ÉLET TERME

A „Mindennapi élet”-teremben a látogató a „gulyáskommunizmus” hétköznapijaiba pillanthat bele, valamint a hódmezővásárhelyi iparvállalatok néhány relikviáját szemlélheti meg.

A „gulyáskommunizmus” kifejezés az 1970-es években terjedt el a nyugati médiában és arra utalt, hogy – ellentétben a szocialista országok egy részével, melyekben a mezőgazdaság és élelmiszeripar nem volt képes kielégíteni a mindennapi igényeket, és emiatt sokszor élelmiszerhiány keletkezett – Magyarországon az 1968-as gazdasági reformnak köszönhetően (mely a mezőgazdaság területén a szovjet típusú „kolhoz-modell”-től való fokozatos eltérést eredményezte), bőséges volt az élelmiszer-kínálat. A vezetés rájött, hogy a társadalom többsége előtt csak akkor fogadtathatja el önmagát, ha biztosítja a lassú, de folyamatos életszínvonal-emelkedést. A hatvanas évek közepétől a hetvenes évek végéig tartó másfél évtizedre esik az ország civilizációs szintjének, a hétköznapi élet anyagi-technikai feltételrendszerének jelentős, a társadalom többsége számára kézzelfoghatóan érzékelhető mértékű javulása, emelkedése, és a magánszféra szabadságát sem korlátozták oly módon, mint az ötvenes években.

A hetvenes években nagyarányú állami lakásépítés folyt, egyre többen juthattak személyautóhoz, hétvégi nyaralóhoz, az évtized végén csökkent a munkaidő. A nyolcvanas évek elején, amikor a gazdasági-pénzügyi válság nyilvánvalóvá tette, hogy az addigi gazdaságirányítási modell változatlan fenntartása csődbe viszi az országot, a pártvezetés újabb reformokkal kísérletezett. Megengedték a munkásoknak, egyéb alkalmazottaknak, hogy törvényes munkaidejükön túl – jelentős pluszjövedelemért cserébe – tovább dolgozhassanak. Kialakult az ún. „második gazdaság”, mely ugyan lehetővé tette azt, hogy a romló jövedelmi feltételek ellenére fönntarthassák – vagy esetleg még növelhessék – a korábbi életszínvonalukat. Ennek azonban az volt az ára, hogy a rendszeres túlmunkától egyre többen betegedtek meg, családok estek szét – az életszínvonal-politika előbb-utóbb kudarcot vallott, ami a rendszerváltozást kikényszerítő egyik belső tényezőnek bizonyult.

A viszonylagos anyagi jólét mellé a '60-as években egy relative liberális kultúrpolitika társult. A többi szocialista ország jóval merevebb pártirányításához képest Budapest – ha korlátozottan is – megengedte a rendszer egyes, negatív jelenségeinek óvatos bírálatát, ami a politikai kabaré fölvirágzását eredményezte. Ezért is terjedhetett el a nyugati médiában Magyarországról az, hogy a „legvidámabb barakk” a „szovjet táboron” belül.

Az országos folyamatok Hódmezővásárhelyt sem kerülték el. A vidéki iparfejlesztési program eredményeként itt is több jelentős vállalatot alapítottak, melyek hamarosan országos hírre tettek szert, sőt, némelyikük – a kiváló minőségű exporttermékeinek köszönhetően – még a nyugati piacokon is ismertté vált. Ilyenek voltak a kötött divatárukat, porcelántermékeket, mérlegeket, alumínium-termékeket előállító gyárak. A Hódmezővásárhelyi Gépgyár egyik híres terméke, egy városi kisautó volt, egy magyar pásztorkutyáról kapta a nevét: Puli. Az 1945 utáni korszakban ez az egyetlen Magyarországon tervezett és gyártott személyautó, ugyanis korábban az országban – a Moszkva által az országra erőltetett „szocialista gazdasági integráció” miatt – személyautó-gyártás nem folytatható.

Az interaktív asztalon található érintő-képernyős számítógépek segítségével betekintés nyerhetünk a „gulyáskommunizmus” hétköznapijaiba, megismerhetjük a hódmezővásárhelyi emberek mindennapjait.

SPORTBÜFÉ

Az utolsó teremben egy, a hatvanas évek hangulatát idéző büfébe érünk. Baloldalt egy 1960-ban készített, Tavasz típusú, magyar gyártmányú televíziókészülék látható. A rendszeres televízió-adás 1957. május 1-én indult meg Magyarországon, ettől kezdve rohamosan nőtt az igény (a fizetésekhez képest sokáig drága) készülékek iránt. Az igényeket természetesen a hiánygazdaság keretei közepette hosszú ideig nem lehetett kielégíteni. A készüléken most hangulatfestő rockzenét lehet hallani a '60-as, '70-es évekből, illetve politikai eseményeket vagy sportmérkőzéseket láthatunk. Hódmezővásárhely sportmúltjára utalnak a falon elhelyezett kisméretű zászlók is. A rendszerváltozás előtt jelentős

sportélet volt jellemző a városra. Az olyan népszerű csapatsportok, mint a labdarúgás, kosárlabda, kézilabda, vízilabda mellett komoly sikereket értek el az egyéni sportágakban is.

A büfé berendezése a '60-as, '70-es évek dizájnját idézi föl. Feltűnhetnek a „Bambi”, valamint az „Utas” márkanévű szénsavas üdítőitalok üvegei. Ezek sokáig monopolhelyzetet élveztek a hazai üdítőitalok piacán, mivel – ideológiai okok miatt – 1968 előtt nem lehetett kapni a „nyugati imperializmus” két jelképét, a Coca Colát és a Pepsi Colát.

Az üvegajtón kinézve távozva fölről láthatóak a „katonaszobrok”, valamint körben egy festett, vörös színű falborítás. Ez szintén a megszálló szovjet hadsereg emlékét idézi: a szegedi szovjet laktanya kerítését borította belülről, a képeket feltehetően egy kiskatona készítette.

A lépcsőházon visszamenve jut a Tourinform irodához. Köszönjük, hogy ellátogatott az Emlékpontba, viszontlátásra.